

~~Norsk måling~~ språk og teknologi ~~teknologien~~

Norsk Målungdom
Skulemålskonferansen 1991

SPRÅKHOLDNINGAR OG SPRÅKVALSMEKANISMAR I NOREG

Oddmund Hoel

I går var 'sidemålsvangen' utgangspunktet for ordskiftet. Me enda vel opp i - same kva standpunkt me har til sidemålet - at sidemålsstriden på botn er ein strid mellom bokmål og nynorsk. Me veit alle at same kva me gjer med måla så tener det eitt av tre alternativ: anten tener det nynorsken, eller det tener bokmålet, eller det tener til å halda tilhøvet mellom nynorsk og bokmål på dét nivået det er i dag, altså til å frysast frontane. Såleis er altså det heile eigentleg eit spørsmål om kva me ynskjer, om me ynskjer framskuv for nynorsken eller bokmålet, eller om me ynskjer halda oppe tospråkstoda. Eg legg til at me kan ha heilt andre mål med engasjementet vårt i målstriden enn å brigda på dette tilhøvet. T.d. trur eg ikkje dei som i dag opnar for at folk i samiske område kan velja samisk i staden for nynorsk eigentleg ynskjer nynorsken noko vondt. Kan henda ynskjer dei i staden nynorsken alt vel - men dét dei gjer har likevel negative fylgjer for nynorsken og såleis positive fylgjer for bokmålet dersom me isolert ser på tilhøvet mellom nynorsk og bokmål. At det på same tid har store positive fylgjer for samisk, er innlysande. Men det styrkjer òg bokmålet på kostnad av nynorsken. Same kva døme eg hadde brukt - me kan ikkje berre vurdera standpunktet til folk ut frå kva dei ynskjer, me må òg vurdera dei ut frå kva dei gjer. Døm meg etter kva eg har gjort, står det i bibelen.

Denne innleiinga - og resten av konferansen - vil difor gå meir over på det direkte tilhøvet mellom nynorsk og bokmål, i staden for å handla om tilgrensande saker med verknader for dette tilhøvet, t.d. det prinsipielle ordskiftet om sidemål me hadde i går. Eg er glad for at saklista er slik - eg trur det vil gjeva eit betre ordskefe og meir utbyte for alle enn å slå kvarandre i hovudet med pedagogiske, praktiske og kjønnsmogne argument for eller mot sidemål.

Sjølv sagt er eg ikkje nøytral sjølv om eg av og til gjev inntrykk av å vera det. Eg kjem til å underbyggja eitt og anna av det eg seier med resultat frå vitskapen. At kvar og ein av desse resultata må kallast sanne, vil ikkje seia at alt eg seier er "sant". Måten ein set saman slike resultat på er noko heilt anna enn resultata i seg sjølv. Her er det greitt - de veit at eg er målmann, og eg gjev ingen freistnader på å stå fram som objektiv. Eg nemner det likevel slik at de kan ha det i bakhovudet neste gong de tek opp læreboka dykkar i språkhistorie. Ho inneheld ein heil del fakta som kvar for seg ikkje kan avkrefast og som kvar for seg til ein viss grad kan kallast objektiv. Men forfattaren har sett dei saman på ein viss måte for å oppnå noko, og forfattarane av gymnasbøker i språkhistorie og språklære er alle som ein engasjerte i målstriden, som regel i den fløyen me kallar samnorskfløyen. Eg kjem litt inn på lærebökene utetter i innleiinga.

SPRÅKVALSMEKANISMANE

Eg nytta ein del tid på denne opninga for å setja resten av dét eg skal seia i rett ljos - ha det i minnet.

Kva meiner vi med det lange og tunge ordet **språkvalsmekanismar**? Det tyder enkelt og greitt **dei tilhøva i samfunnet som avgjer språkvalet vårt**, med andre ord **kvifor me skriv bokmål eller nynorsk**. Eg skal ta dei ulike forklaringane som vert nytta og som me ofte høyrer ei for ei.

Talemålet

Sume hevdar at talemålet vårt er avgjerande for kva skriftmål me skriv. Spør ei(n) frå det sentrale Austlandet kvifor han eller ho skriv bokmål, og eitt av svara er garantert at **eg talar bokmål** eller på målføre: **jei snakkær bokmål**. La gå, for ein del austlendingar må me innrømma at målføret deira sett under eitt ligg nærmare opp til bokmål enn til nynorsk sjølv om alle målføre på Austlandet har klåre drag av nynorsk. Eg let dette liggja og overlet det reint språklege til Andreas Bjørkum.

Så dreg me til Vestlandet og spør: Kvifor skriv du nynorsk? Eitt av svara er garantert det same som på Austlandet, men med same forteikn: **Eg talar nynorsk**. Greitt nok - målføret deira ligg utvilsomt nærmare nynorsk enn bokmål.

Men så kjem me til Nord-Noreg. Kvifor skriv du bokmål, spør me, og eitt av svara er ofte at **dei talar meir likt bokmål**. Då vert det gale. Dei målføra her i landet som ligg nærmast opp til nynorsknormalen, er ikkje eit målføre på Vestlandet, det er ein del av målføra i Nordland og Troms. Kvifor skriv ikkje dei nynorsk?

Poenget mitt er temmeleg enkelt: Hadde målføret vårt avgjort kva skriftmål me nytta, hadde nynorsk vore fleirtalsmål. Berre i nokre tettbygde strok på det sentrale Austlandet og nokre bydelar elles i landet hadde skrive bokmål, resten av landet hadde nytta nynorsk. Slik er det ikkje, diverre vil no eg seia, heldigvis seier sume av dykk. Det er andre tilhøve enn talemålet som avgjer val av skrifmål.

Bokmålet eit lettare språk?

"Bokmål er like lett å skriva som nynorsk", sa sume til meg i går av dei som har lært nynorsk i 9-10 år på skulen og berre så vidt vore innom bokmålsundervisning. "Nynorsk er vanskeleg", seier mange i typiske bokmålsområde, og eg trur dei. Vil dette seia at bokmålet eigentleg er det mest naturlege - i språkleg forstand det lettaste språket for folk både i nynorsk- og bokmålsområde å skriva? Bokmålet har jo eit meir utjamna formverk (to 1/2 kjønn, -et/-te-bøygjing i alle svake verb osb.), og det har ikkje så mange "vanskelege" ord. Det vert ofte hevdha både at nynorsken har så vanskeleg formverk og at han har så mange "unaturlege" ord.

Me kan sjå litt vidare på dette. Sume hevdar at dei ikkje kan skriva nynorsk når dei er ferdige på gymnaset trass i at dei har hatt det som sidemål i 5 år, og når me ser nynorsken deira, må me tru dei. Det er eit salig virvar av bokmål og gamalnorsk - med ein svensk sveip (rettigt eit internasjonalt språk, spør du meg). Den same karen dreg eitt år til USA. Etter 5 månader kjem mor på vitjing, og karen må konsentrera seg om å tala norsk for ikkje å slå over i Engelsk. Er det av di Engelsk er så mykje lettare enn nynorsk? Dette gjeld talemål, og ikkje skriftmål, vil de kanskje seia. Javel, men etter enno 5 månader skriv han flytande engelsk òg. Enno tydelegare vert det dersom me tek med ein fireåring til Tyskland. Etter nokre få månader talar ungen flytande tysk.

Men nynorsk er så vanskeleg å forstå, hevdar ein del. At me her i landet skryt av ikkje å kunna nasjonalmålet får no stå si prøve - i andre land skjemst folk av vankunne og slår opp i ordboka. I Noreg skriv likningssjefar i Bærum i Aftenposten når dei ikkje skjønar dei nynorske tala. Eg legg ikkje anna enn vrang vilje i slike utsegner. Dei som er normalt utrusta og wil skjøna, dei skjønar. Folk skjønar då svensk fjernsyn utan at dei treng teksta for nordmenn.

Kvar vil eg? Jo - det er heilt andre ting enn sjølve språket, utsjånaden på språket, som avgjer kva som er lett og vanskeleg, naturleg og unaturleg.

Naturleg språk

Eg skal òg seia litt om "det naturlege" ved språkbruken. 'Nynorsken er så unaturleg', seier mange. Serleg er det så mange unaturlege ord. Kva tyder **bladbunad**? Uskjøneleg, seier du kanskje. Javel, men kva tyder **beveggrunn**, eller **vederkvegelse**? Dette var ekstreme døme. me har ei rad unaturlege ord både i bokmål og nynorsk sjølv om me skjønar dei: **Noreg, broadcasting, siktbarhet, bladbunad, bestyrelse, fridom, medvit og PD**. Dei naturlege nyttar me heller: **Norge, kringkasting, sikt, layout, styre, frihet, bevissthet og PC**.

Kva er det språklege mønsteret? Det finst ikkje. Sume av orda er direkte lån, sume er oversetjingslån, og sume er gamle nedervde norske ord. Om dei er naturlege eller unaturlege, går heilt på tvers av desse språklege grensene. I sume tilfelle har den norske avløysaren vorte naturleg både i nynorsk og bokmål, i sume tilfelle berre i bokmål, og i sume tilfelle ikkje i nokre av måla. Kva er forresten skilnaden på **bevilling** og **bevilgning** i bokmål? Seier det dykk meir dersom me set opp dei nynorske orda: **løyve** og **løyving**?

Kan henda er det nokre som skriv bokmål av di det er mest naturleg, men det har inkje med dei språklege skilnadene på bokmål og nynorsk å gjera. Det har heller inkje med talemålet til språkbrukaren å gjera. Kva sit me då att med?

Vanen. Bokmålsveldet.

Norsk Målungdom tok for nokre år sidan i bruk nemninga **bokmålsvelde** som forklaring. Sjølvsagt er ikkje dette noka nøytral nemning. Me tykkjer ikkje **velde** er noko positivt, same kva velde det er: einevelde, pampevelde, politikarvelde, mannsvelde, kristentvelde. Me kan tykkja kvart av desse velta er positive, men då ville me nyta andre nemningar.

Men eg meiner omgrepene seier alt. Me møter bokmålet overalt, same kor me snur og vender oss. Avisene og radio/fjernsyn nyttar mest berre bokmål, og dei riksdekkjande avisene som har redaksjonelle forbod mot nynorsk, er dei største sjølv i dei nynorske kjerneområda. Mest all litteratur er på bokmål, serleg faglitteratur. Me møter bokmål på kino, i videotekstinga, i teikneseriar og i propaganda frå lag og foreiningar. Staten og iallfall næringslivet nyttar mest berre bokmål. Det av reklame som enno ikkje er på engelsk, er heilt sikker på bokmål. Då er det ikkje rart at sjølv dei på Lindås tykkjer det er like enkelt med bokmål som med nynorsk.

Men det er mogleg for folk i dei såkalla kjerneområda å halda på nynorsken trass i bokmålspresset av di dei møter ein god del nynorsk ikring seg framleis. Lokalavisa, samyrkelaget, banken og postkontoret nyttar ofte nynorsk. Kommunen nyttar ein slags nynorsk, og ein god del av det lokale lag- og foreningsarbeidet går føre seg på nynorsk. Og viktigast - dei lærer nynorsken i skulen frå dei er 7 til dei er 20 år.

Det er bokmålsveldet som tryggar bokmålet, ikkje språket i seg sjølv. Det er òg "nynorskveldet" som tryggjar nynorsken ein del stader, men dette veldet er på langt nær så trygt. Bokmålsveldet grip inn i nynorskområda med fangarmar som heiter VG, Dagbladet, x-departementet, NRK og Fantomet.

Hadde det vore nynorsk der det i dag er bokmål, og omvendt, hadde de hatt like store - og truleg større - problem med bokmålet enn de i dag har med nynorsken. Dansken i dag ligg nærmere opp til norsk enn til dansk talemål av di det danske talemålet har brigda seg kraftig i tysk retning dei siste hundreåra. Den danske rettskrivinga heng likevel att frå den tida dansken var meir lik norsk enn han er i dag. Likevel har dei ikkje så store problem med å læra seg dette målet at dei har kommunikative vanskar i Danmark.

Språk er vane, naturleg språk er språk me ofte møter og er vane med, unaturleg språk er språk me sjeldan møtar og ikkje har noko nært tilhøve til.

Det høyrer med til alt dette at det ikkje er me sjølve som har valt skriftmålet me skriv. Eg vil hevda at 95% av folk i Noreg aldri har tenkt over kvifor dei skriv det eine eller det andre målet. Det er ikkje dei sjølve som har valt, det er andre som har valt for dei. Kan henda er det foreldra. Det var kanskje både nynorsk- og bokmålsklassar i grunnskulen då poden byrja i 1.klasse. Foreldra tenkte gjennom det og valde det eine eller det andre. Kan henda har ikkje ein gong foreldra valt - det har alltid vore bokmål, eller ein eller annan slekting fyrist på 1900-talet var med og valde nynorsk for nett den skulekrinsen. Og kan henda var ein seinare slekting med på å velja bort nynorsken i den same krinsen. For dei aller fleste av dykk, om ikkje alle, gjeld det nok at det er andre som har gjort valet for dykk.

De er førde inn i ein skrifttradisjon, og de har ikkje tenkt på å bryta med han. De har aldri hatt eit medvite tilhøve til skrifttradisjonen dykkar, de har alltid skrive nynorsk eller bokmål av gamal vane og av di dei fleste ikring dykk gjer det same.

Ei eg langt frå sanninga?

MÅLSTODA I DAG - OG STATEN SIN ROLLE

Kvífor me i Noreg har to ulike skrifttradisjonar medan dei fleste andre vesteuropeiske land berre har ein, skal Kari B. koma inn på i den neste innleiinga. Me må sjølv sagt søka etter forklaringa i språkhistoria, og det skal ho få ta seg av. Eg skal i det fylgjande heller tala om kvífor ein del haldningar til dei to måla har fått fest seg, haldningar som eg personleg meiner er til skade for norsk mål. Serleg skal eg sjå på staten si rolle i det heile.

Terminologi (ordbruk)

Me nyttar ord når me skal setja namn på ting og fenomen, òg når me treng namn på språk. Dei to offisielle måla i Noreg heiter **bokmål** og **nynorsk**. Me kan forresten først stoppa ved den nemninga som oftast vert brukt om dei to måla, dei to **målformene**. Det høyrest ikkje så gale ut - måla er mest like, me kallar dei to **former** av det same språket **norsk**. Det står i lovene, i mørsterplan og fagplan, og i lærebökene dykkar. Det er alltid snakk om to **målformer**, to variantar av det same språket, det er aldri tale om to ulike språk. Reint språkleg kan me alltid forsvara denne ordbruken. Me kan òg dersom me ynskjer det, kalla norsk, svensk og dansk for ulike målformer av målet **skandinavisk**. Me kan òg sjå fransk og italiensk som to former av målet romansk. Men det gjer me ikkje. Kvífor talar me så om to målformer, og ikkje to mål her i landet. Det har sjølv sagt ikkje noko med språklege tilhøve å gjera, men med reint politiske. Historisk har me å gjera med to ulike mål i tradisjonell tyding - eitt reint norsk og eitt dansk som er norska noko opp. Fyrst på 1900-talet freista staten løysa målstriden ved å røra dei to måla i hop. Då var dei avhengige av ein terminologi som la vekt på det som var likt i dei to måla og ikkje det som skilde dei av di dei ville laga eit politisk klima for samanrøringa eller samnorskpolitikken. Då tok dei til å framstilla landsmål/nynorsk og riksmål/bokmål som to former av det same målet.

Det som var enno viktigare, var den ordbruken som låg i nemninga **norsk**. Alt frå 1814 freista tilhengjarane av dansken i Noreg å gjeva målet nemninga norsk. Det har dei freista sidan. Årsaka var enkel: Den nasjonale stemminga i folket gjorde at det var umogleg å argumentera for å halda på eit skriftmål som ikkje ein gong i namnet var norsk. Det enklaste var då å døypa det om frå dansk til norsk. Det freista dei i hundre år, men ikkje før dei norska dansken noko opp i 1907, tok medvitet om norsk-dansken eller riksmålet som eit norsk mål til å gro fast mellom folket. I 1929 bytte Stortinget namna på måla ("målformene"?) frå riksmål og landsmål til nynorsk og bokmål. Me kan merka oss at i Lagtinget var det **ei røyst** om å gjera at riksmålet ikkje vart døypt om til **norsk-dansk**.

I dag stiller ingen spørjeteikn ved om bokmålet er norsk, aller reknar det som sjølv sagt. Men kva skjer når me freistar stilla dette sprøjteiknet? Det fekk ein språkvitskapsmann som heiter **Arne Torp** merka då han skulle godkjenna den nye læreboka si for gymnasiet, **Språklinjer**, i fjor haust (1990). Han hadde skrive i innleiingskapitlet at "vi kan for eksempel tøye bokmålet i retning av dansk..." Dette høyrest vel ikkje så ille ut, når han talar om å 'tøya bokmålet i retning av dansk' tyder det at målet ikkje er dansk, men noko anna. Men det statlege måltyningsorganet Norsk Språkråd var ikkje nøgd med formuleringa. Dei kravde at hinta om dansk måtte gjerast om, setninga kunne tolkast slik at bokmålet ikkje var fullnorsk. Arne Torp skreiv til slutt at "På bokmål kan vi holde oss til de formene som ligger nærmest **utgangspunktet**" utan at dette utgangspunktet var

nærare omtala. Slik har staten i 170 år freista halda folk i trua på at bokmålet er like norsk som nynorsken, at målstriden står mellom to fullnorske mål - orsak - målformer. Det høyrer med til soga at Arne Torp slett ikkje er nokon nasjonal målmann som har direkte interesse av å framstilla bokmålet som unorsk, slik som m.a. eg har. Torp er samnorsk, og han meiner nasjonalkarakteren til måla er heilt uinteressant. Han har tidlegare skrive at han er glad for at me hadde dansketida, for utan dansketida hadde ikkje målføra stått så sterkt, og då hadde han ikkje hatt så mykje interessant å forska i i bingen sin på Blindern.

Staten og samnorsk

Me har alt kome inn på staten si rolle i målstriden. I dag ser staten nøytral ut - han gjer tilsynelatande kva han kan for å halda målstoda stabil. Staten legg vekt på at både målformene er ein del av norsk kulturarv, og at det er like viktig å halda på både to. Staten skal verna og dyrka om heile skriftkulturen, og han freistar halda på ei slags jamstelling som i praksis vil seia 10-15% nynorsk i NRK og statsadministrasjon (merkeleg jamstelling, spør du med, men eg skal la dette temaet liggja). Poenget er at staten gjev seg ut for å vera nøytral og upartisk, me kan seia at staten fører ein **tospråkspolitikk og ein språkfredspolitikk**, i allfall i teorien. Skuleverket gjer alt dei kan for å få oss til å sjå på tospråkstoda som ein ressurs, ikkje eit problem, og det gjer - framleis i teorien - freistnader på å spreia positive haldningar både om bokmål, nynorsk og målføre. **Toleranse** er eit anna viktig stikkord for denne politikken.

Det har vel alltid vore slik, tenkjer de. Nei, staten har ikkje hatt tospråkpolitikken som offisiell politikk i meir enn knapt 30 år. Frå kring 1910 og fram til 1964 hadde staten som offisiell politikk å nå fram til **eitt skriftmål** i Noreg, altså ein klår eittspråkpolitikk. Dette var den mykje utskjelte samnorskpolitikken då målstriden skulle løysast ved at nynorsk og bokmål vart blanda i hop. Det gjekk på trynet etter krigen, og difor la staten om politikken med Vogtkomiteen frå 1964. **Ideen om at det er positivt i seg sjølv med to språk har altså ikkje vore offisiell politikk i meir enn 4 år lenger enn eg har levd.** Då foreldra dykkar gjekk på skulen, lærte dei at tospråkstoda ikkje var så verst, men at ein situasjon med eitt skriftmål hadde vore det beste og at staten arbeidde for det. I dag skal ikkje elevane ein gong få diskutera om det er rett med eitt eller to skriftmål. I boka Alle tider norsk står det at "å nå fram til eitt skriftmål i og for seg er ein interessant tanke, men at det er ubrukeleg som grunnlag for ein diskusjon i dag". Slik freistar staten gjennom lærebøkene til ei kvar tid å få fram politikken sin. Dei gjer det ikkje ope, men dei freistar løyna det under påskot av at det er vitskap, og under dekkje av at dei fremjar toleranse.

I røynda har samnorskpolitikken redda bokmålet. Då nynorsken tok til å gå sterkt fram i skulen fyrst på dette hundre-talet, fekk me dei store rettskrivingsbrigda i 1917 og 1938. Så lenge den tradisjonelle nynorsken var lovleg, gjekk nynorsken fram i folkeskulen. Då 38-rettskrivinga vart sett i verk for alvor etter 1945, gjekk nynorsken jamt attende, og eitt av kjerneargumenta til bokmålsfolket, var det "radikale bokmålet" som det var lov å skriva etter 1938. Det var hard strid mellom nynorsk og bokmål i skulekrinsane, og mange stader valde dei radikalt bokmål som eit kompromiss. Radikalt bokmål vart vedteke, men riksmålsfolket kravde at både riksmaål og radikalt bokmål måtte reknast som det same målet, til skilnad frå nynorsken. På den måten vann dei ei rad rettssaker om skulemalet på 50- og 60-talet. Dei nytta då det radikale bokmålet i si teneste, eit mål som dei i all propaganda både før og etter har sett i bås med nynorsken. Dei har sett på radikalt bokmål

og nynorsk som to hovud på det same trollet som har vilja riksmålet til livs, men når dei sjølv tente på det, sette dei det i bås med riksmålet og nytt det mot nynorsken.

Staten skal ha æra for at dei ikkje motarbeidde og faktist helpte nynorsken på veg med den fyrste framskuven 1880-1910. Men staten skal òg ha "æra" for at bokmålet vart berga seg gjennom mellomkrigstida. Utan samnorskpolitikken trur eg - og no er eg etterpåklok - at bokmålet hadde hatt liten sjanse. Det hadde nok eksistert i beste velgåande i dag, men knapt som fleirtalsmål. Såleis har riksmålsfolket mykje å takka samnorskarane for sjølv om dei har rekna dei som erkefiendar.

MÅLSTODA - EIT PRAKTIK PROBLEM

Staten har som mål - gjennom tospråkpolitikken - å halda målstoda slik ho er i dag, det vil seia halda oppe ein viss nynorskbruk i statlege og offentlege organ, og gjeva alle opplæring i nynorsk i skulen (sidemålet).

Men den andre hovudbjelken i den offentlege målpolitikken, **språkfredspolitikken**, fungerer stikk motsett. Språkfredspolitikken kom òg i 1964 etter at Stortinget og politikarane hadde vore sentrumsblinkar i målstriden sidan 1880-åra. Det er noko nytt at målstriden mest ikkje er oppe i Stortinget og i partia. Kring 1. verdskriga fekk me regjeringskrise pga. målstriden, slik dei har det i Belgia med jamne mellomrom, sist i sumar. Ein stortingsmann vart ekskludert frå Arbeidarpartiet av di han var riksmålmann på same tida, og i mange kommunar stilte riksmålsfolket og målfolket med eigne lister til kommunevala. Samanblandinga av målstrid og partipolitikk likte partia etter kvart dårleg. Ikkje nok med at sume av partia tapte veljarar på dette, i mest alle partia var det store indre motsetnader grunna målstriden. Partia var difor sjøeglade då Vogtkomiteen i 1964 gjorde språkfredspolitikken til offisiell politikk og fekk målstriden ut or Stortinget. Grovt kan me seia at både målrørsla og riksmålsrørsla vart kjøpte opp. Riksmålsrørsla lova og halda fred dersom ein del gamle danske former vart tillatne att i bokmål. Det skjedde i 1981. Målfolket lova å halda fred dersom sidemålsstilen ikkje vart avskaffa, og dersom Vestlandet vart gjort til nynorskreservat. Slik vart det. I tillegg vart både Riksmålsforbundet og Noregs Mållag representerte i det nye språkfreds- og språktyningsorganet Norsk Språkråd som vart oppretta i 1972, og såleis fekk politikarane språkstriden inn i eit serskilt organ oppretta for føremålet, der dei kunne sitja og kasta skit på kvarandre i eit møterom i departementsbygget i staden for i Stortinget, og der dei kunne samarbeida om "å vera den felles kulturarven som dei to norske språka utgjer".

Dette har sjølv sagt ikkej vore utan verknader for målstoda. Resultatet ser me m.a. i skulen. Målstriden vart avpolitisert, det var ikkje lenger ein open politisk strid mellom to klare partar, men ein løynd strid under dekkje av samarbeid, toleranse og gjensidig forståing. Motsetnadene vart dulge for fleire og fleire, og resultatet har vore at dei vinn fram som ser på målstriden som eit reit **praktisk problem** som teknisk må løysast på ein eller annan måte. Når staten løyner motsetnadene i målstriden slik dei har gjort gjennom politikken dei siste 30 åra (og eg kunne eigentleg sagt dei siste 80 åra - samnorskpolitiken løynde òg motsetnadene på sin måte), vert det naturlegvis vanskeleg for folk å sjå desse motsetnadene. Fylgja vert at me ser etter lettvinde praktiske løysingar. Me gjev ut lærebøker der fyrste halvparten er nynorsk og andre halvparten bokmål slik at me slepper

prenta to utgåver av desse bøkene; me tek til å rekna ut kor mykje det kostar å prenta to blankettar i 50 000 eksemplar kvar i staden for å prenta 100 000 eksemplar av ein blankett. Og me spør oss ikkje kvifor me har to blankettar og kven av dei som eigentleg skulle vore den einaste i bruk, me let berre vera å prenta den som færrest folk nyttar. Og folk gjev f.. i om dei fyller ut ein nynorsk- eller bokmålsblankett på posten, bortsett frå ein liten klick som går heilt av skaftet i lesarbrevspaltene i Aftenposten kvar gong dei tilfeldigvis har sett litt nynorsk på ein stad dei ikkje venta det.

Fleire og fleire gidd ikkje gjera seg opp ei meiningsmålstriden, dei vel berre det som først kjem rekande, det er som regel bokmålet.

KVEN STYRER - ME ELLER "UTVIKLINGA"?

Dette heng i hop med synet på vår eiga rolle i historia, og orsak meg for at eg vert filosofisk nokre minutt. Det er ein merkeleg idé sume folk har fått som seier at "utviklinga går sin gang, me må berre hengja med". Me ser det kan henda aller tydelegast i EF-ordskiftet i dag. Kor ofte har me ikkje møtt folk som seier at "kan henda hadde det vore best å stå utanfor, men me må hengja med i tida og bli med. Utviklinga kan ikkje stoppast, me må i allfall gå med dersom Sverige og Finland vert med." I nortøn tid heitte det at "det var so laga". Alt var avgjort på førehand, ein måtte berre finna seg i det som hende. Etter kvart vart lagnaden lagt i hendene på ein annan og nyare Gud. I 1030 tok han over styringa. No er det ikkje han, men andre usynlege krefter som dreg oss umerkande og bønlaust framover i soga. Slik kan ein av og til få inntrykk av at det er, m.a. i EF-ordskiftet.

Me må ned på jorda. Me kan vera religiøs eller ikkje - same kva me "trur på" så må me innsjå at soga (historia) er summen av alle menneskelege handlingar til no og inkje anna. Me overlet ikkje til Gud å styra dersom me seier at "eg gidd ikkje engasjera meg, me hamnar i EF likevel". Me overlet derimot styringa til dei andre som er engasjert i saka, og når mange nok seier at dei ikkje er interesserte, overlet dei styringa til Gro og Thorvald. Og dei argumenterer sjølvsagt med at "det ikkje er nokon veg utanom". Dei kan seia dette sidan dei sterkeste og best organiserte kretene i samfunnet dreg oss mot EF. Dei kan spela på lagnadstrua og peika på "utviklinga". Dei tener på at folk ikkje gjer seg opp noka meinings, sist folket gjorde seg opp ei meiningsa dei tvert imot nei til EF. Dersom du seier at du ikkje ynskjer vera med i ein union, seier dei at det er ikkje **realistisk** å stå utanfor.

Nett det same argumentet møter me ofte i målstriden. "De kan godt arbeida for nynorsk, men det er slett ikkje realistisk å få alle til å skriva grautmålet dykkar." Kvifor vert politiske målsetnader definerte som urealistiske? Det er sjølvsagt av di dei som kan skyva **realismen** framfor seg har ein taktisk føremón. Og serleg når slik "realistisk" argumentasjon betre fram di därlegare det politiske medvitnet er. "Idealisme" vert attpåtil uttala med negativ sleng no for tida, det er "realpolitikarane" som er heltar. Hadde realpolitikarane styra, hadde me korkje vorte rive laus frå Danmark i 1814, vorte kvitt embetsmannsdiktaturet i 1884 eller vorte fri frå Sverige i 1905.

KVA SKAL ME GJERA I DAG?

Me har i dag ei målstode der nynorsk og bokmål er formelt jamstelte, men der 80-90% nyttar bokmål medan 10-20% nyttar nynorsk. Nynorsken held seg i skulen, men presset vert stadig større. Me kan anten gje f.. og rekna med at "utviklinga" skuver ut nynorsken på sikt. Eller me kan ta eit medvite standpunkt og arbeida for bokmål eller for nynorsk eller for å halda tospråkstoda stabil. Men for den som ynskjer vera med å styra - same kva lei han ynskjer det skal gå - trengst det medvit. Dersom me ikkje freistar tenkja gjennom spørsmålet og gjera oss opp ei meiningspå eit nokolunde sjølvstendig grunnlag, vert me aldri anna enn reiskapar for dei sterke. Sjølvsagt kan me velja å verta reiskapar for dei sterke dersom me ynskjer det. Det sentrale er at me fyrst gjer oss opp ei meiningsom kva me ynskjer - ei meiningsom korleis språksamfunnet Noreg skal sjå ut om t.d. 50 år.

Så kan me tenkja gjennom korleis det er mogleg å koma seg dit. Deretter kan me ta stilling til målstriden i dag. Det einaste me har å halda oss til, er den kunnskapen som er tilgjengeleg, m.a.o. historia. Sume hevdar at "me heng fast i historia" eller meiner at "me må leggja historia bak oss". "Me må sjå framover, ikkje bakover, seier dei. Desse folka har eigentleg gjeve opp. Dei kan aldri verta anna enn vedheng til den makta som tilfeldigvis rår. Dei er ikkje i stand til å sjå seg sjølv som ein del av utviklinga - dei klarar ikkje å sjå samanhengen mellom det som har vore og det som skal koma. "Historie er det som har hendt før og som me er ferdige med", seier det. Eg vil heller seia at "historia handlar om noko som er i dag". Me er eit resultat av historia, me står midt oppe i henne, og me har høve til å avgjera kva lei ho skal ta framover. Me kan sjølvsagt lata vera å ta ut leia, men då overlet me det til andre (t.d. Gro).

KVA UTVIKLING YNSKJER ME?

Spørsmålet er altså "kva utvikling ynskjer me". I dag har me valet mellom to skrifttradisjonar - ikkje to "målformer" - ein norsk og ein norskdansk slik eg ser det. Kven av dei ynskjer me skal verta den rådande? I dag er det den norskdanske. Han fungerer i og for seg greitt nok, me kommuniserer utan alt for store problem - utan alt for mykje støy på frekvensen. Språkstriden handlar ikkje om å oppnå samband, då kunne me overlata målstriden til Televerket.

Målstriden handlar om kva me vil bruka språket som identitet og symbol til. Vil me styrkja den unorske tradisjonen, eller vil me styrkja den heilnorske? Mange argumenterer sterkt og klårt for å styrka den unorske, som dei heller gjev merkelappen "internasjonal" og "kontinental". (De merka dykk vel at eg gav denne tradisjonen eit negativt ladd ord av di eg ynskjer at de skal ta avstand frå han?) Språk og kultur vert nytta til å laga fellesskap-kjensle. Den fellesskapen me ynskjer laga, heng saman med kva politiske mål me ynskjer. For dei som ynskjer eit sterkt EF, er det heilt naturleg å byggja opp under ein slags euro-identitet. Dei har laga eige EF-flagg, EF-fotballag, EF-hymne og EF-historiebok. Tittelen seier det meste: boka heiter "Europa - fra fortid i splittelse til fremtid i fellesskap" og dette er såleis ei historiebok som seier heilt klårt frå om kvar ho ynskjer historia skal gå. Såleis er det ei ærleg bok. Dei som ynskjer eit sterkt EF har eit problem i nasjonalstatane. Difor vert dei nasjonale symbola tona ned til fordel for dei felleseuropæiske. Språkleg syner ikkje dette så godt sidan dei store nasjonspråka (engelsk, fransk, tysk) vert haldne opp i ein slags terrorbalanse. Men dei små nasjonspråka har hardare kår.

Mange av dei som ynskjer Noreg inn i EF gjer òg sitt for å framheva det fellesueuropeiske i historia vår og skuva det sernorske inn i mørket. Han som kjem her seinare i dag, Jørgen Haugan, har nyleg skrive ei bok der han gjer dette. Han vil at me skal kvitta oss med ein del nasjonalt driv-tankegods som i dag hindrar ei slags intellektuell tilnærming til Europa. Nynorsken, sidemålet og ein del nasjonale kjephestar i språk- og litteraturhistoria er slikt me bør kvitta oss med, meiner han. De kan sjølve lesa avisklyppet som ligg i mappa.

Meininga mi er ikkje å reisa ordskiftet for eller mot EF i denne innleiinga. Poenget mitt er at dei vala me tek i språkstriden får verknader ut over det reint språklege. Å gå inn for å styrkja nynorsken er det same som å styrkja dei nasjonale verdiane og tona ned dei fellesueuropeiske, noko som er fullt mogleg sjølv om ein vil inn i EF. Målstrider er alltid ein del av ein større kulturell og politisk strid. Tenk berre på Aust-Europa der dei medvite styrkjer nasjonalmåla for å byggja opp eit nasjonalt medvit mot det russiske presset. Eller Afrika der dei konstruerer merkelege nasjonalmål som ingen pratar på grunnlag av nokre heilt ulike stamnespråk, berre for å ha eit nasjonalt alternativ til det innførde kolonimålet som er engelsk, fransk, tysk eller eit anna europeisk språk.

Alt dette er tankar eg vonar de vil ha i bakhovudet når me går til gruppene. For å oppsummera i hovudpunkt:

- det er bokmålsveldet som gjer at me tykkjer bokmålet er lettare og meir naturleg
- staten fører ein tospråk og språkfredspolitikk som i røynda er med på å undergrava stillinga til nynorsken
- me kan sjølve avgjera kva veg historia skal ta dersom me går hardt nok inn for det
- målstriden er ikkje ein praktisk strid om ulike typar kommunikasjon, men ein strid om kultur og identitet
- målstriden handlar om meir enn berre språk

Mottoet må vera: **Tru kan flytta fjell, men det krev ein del arbeid i tillegg.**

Vestmannalaget
v/L.Jerdal
5000 Bergen.

3576 Hol, 10.2.87.

Vedr. Grønnestølsbeien 38 A.

Takk for tilsendt kopi på klage vedr. byggemelding.

Jeg leier for tiden ut leiligheten min. Derfor har De ikke fått kontakt ved telefon til meg. Det nummeret er nok ikke i bruk nå.

Har oversendt brevet til Aina Dybevik som nå er formann i Sameiget Grønnestølsveien 38 A etter meg. Tegninger ennå ikke mottatt, men jeg har bedt Aina Dybevik om å kontakte bygningsrådet dersom ikke tegninger er kommet innen ganske kort tid.

Jeg er glad for at De kontaktet oss vedr. dette da det jo er ganske vesentlig for leilighetene at ikke utsikten blir berørt.

[Regningene på byggselavgiften kan sendes til Sameiget Grønnestølsveien 38 A. Formannsvervet endres hvert år, men posten har oversikt over dette.]

Med hilsen

Jørna Guldberg
Jørna Guldberg
3576 Hol.

Vestmannalaget
Lillehatten 242
v/ Leidulv Hundvin

Fyllingsdalen, 17. januar 1994

Forretningsføraren for Fritz Monrad Walles fond
Leiv Flesland,
5068 Flesland

Ny eigar av Grønnestølv. 31, Minde.

Laurdag 15. d.m. fekk eg telefon frå

Ragnhild Sellevold Haldorsen
Grønnestølv. 31, Minde

der ho etterlyste innbetalingskort på grunnavgifti for tufti si.

Ho spurde um blanketten var gjengen til

Haldor Johan Haldorsen
som var den fyrre eigaren.

Du fær ordna dette på beste måte. Ho var no i alle høve grei som varsla og sa frå.

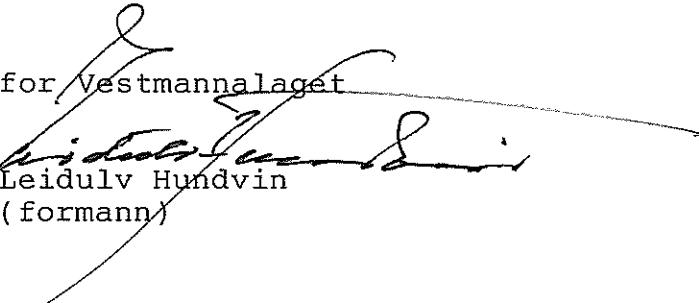
Elles minner eg um telefonmeldingi, der eg bad deg senda

kr. 6.000,-, 0534.6427223

til Jostein Krokvik, Fiskåbygd. Sumen dekkjer kontorhald året
1993.

Dersom desse pengane ikkje er girerte, gjer du det gjerne snarast.

Med venleg helsing

for Vestmannalaget
Leidulv Hundvin
(formann)

